

गीतासार.

६०३५.

गेयंगीता नाम सहस्रम्

ध्येयं श्रीगतिरूपमजस्रम् ।

न सच्चजनसंगे चितम्

देयंदीनजनाय च विस्तम् ॥

॥ श्रीशंकराचार्यः ॥

गजरात विद्यापीठ ग्रंथालय

[गजराती कोषीराखिट विभाग]

अनुक्रमिक

१५८७८

वर्गिक

पुस्तकने नाम

७१११११२

विषय

क्र.६.४.६२

શ્રી વિઠ્ઠલ.
મહર્ષિ વેદવ્યાસ પ્રણિત.

ગીતા-સાર.

—: અનુવાદક અને પ્રકાશક. :—

કૃષ્ણગુપ્તાવ અનંતરાવ શાળીગ્રામ

જ્યોતિષી અને હરિકીર્તનકાર

સંસ્થાનિક શ્રી વિઠ્ઠલ મંદિર,

ઝોરપાડ, જિલ્લો સુરત.

છાપનાર — મણીલાલ . જગવાનદાસ,
શ્રી મોદેશ્વર પ્રી. પ્રેસ. બરાનપુરી લાગળ—સુરત.

આવૃત્તિ ૧ શી

પ્રત ૧૦૦૦

કિંમત ૦-૧-૦ એક આનો.

✽ સમર્પણ. ✽

પરમ પૂજ્ય તિથં સ્વરૂપ સદ્ગુણ
હરિ ભક્તિ પરાવલ્ય પિતાશ્રી
અનંતરાવ રામકૃષ્ણ હરિકીર્તન-
કારની સુપચિત્ર સેવામાં.

આપશ્રીએ બચપણથી વિદ્યા અને કલાનાં ઉચ્ચ
શિક્ષણ સાથે પ્રભુ ભાવનામાં મુદ્રિત કરીને
ઉચ્ચ આદર્શોની મહત્વાકાંક્ષાના બીજ
વાળ્યા તેનાં ફળ રૂપ આ નાનકડો
ગીતાસાર આપશ્રીને સમર્પણ
કરીને કતાર્થ થાઉં છું.

આપનો લાઝકવાયો વિદ્યોગી 'કૃષ્ણ'

શ્રી વિઠ્ઠલ પ્રસન્ન.

..... પ્રસ્તાવના.....

જગતમાં ગીતા સમાન મંથ નમૂનો નમવિષ્યતિ થયો નથી. અને થવાનો નથી. દરેક દેશના, જાતિના, અને ધર્મના મનુષ્યો આ ગ્રંથને “આશ્ચર્યવત્ત્વ પશ્યતિ” આશ્ચર્યની પ્રતીતી જુએ છે, કારણ એમાં કહેલું તત્ત્વજ્ઞાન સર્વોપરિ અને સર્વ માન્ય છે.

આજ સુધી ગીતા ઉપર અનેક ટીકા જુદી જુદી ભાષામાં થઈ છે. તો પછી આ પુનઃ પુનઃ પિઠપેપણ શા માટે ? એવો જો કોઈ મત્ર કરે તો તે અસ્થાને છે. કારણ દરેક મનુષ્યને જોઈતું આશ્વાસન એમાંથી મળી શકે એમ હોવાથી, દરેક મનુષ્ય પોતાની બુદ્ધિ અનુસાર તેમાંથી મદદ કરી શકે, અને બીજાને આપી શકે.

મૂળ ગીતા સાતમાં શ્લોકની છે. એ મદદ-

સાગર તો વિદ્વાનોજ તરી શકે. સામાન્ય કાદિ
 ના મનુષ્યને એ સાતસે શ્લોકનો પાઠ કરવો
 અને તેનું રહસ્ય હૃદયમાં ઉતારવું એ અત્યંત
 કઠિન કાર્ય છે. એમ જાણી મહર્ષિ વેદ વ્યાસે
 એ અરાઢ અધ્યાયની ગીતામાંથી દરેક અધ્યા-
 યનો એકેક શ્લોક લઈ અરાઢ શ્લોકમાંજ સંપૂર્ણ
 ગીતાસાર ઉતાર્યો છે. તે ગીતા સાર નાનો-
 નાનકડો હોવાથી નિત્ય પાઠમાં ખડું ઉપયોગી
 થઈ પડે, સામાન્ય મનુષ્યને પણ બુદ્ધિ પુર્વક
 વિચારતાં તેમાંથી અવનવું અને મહત્વનું મળી
 શકે, અને પોતાના સાંસારિક ક્રતંવ્યમાં વિમુખ્ય
 અથવા નિરાશ થનારને દિવ્યૌપધિ મળી શકે
 એવાં હેતુથી આ ગીતાસારનું ભાષાંતર અને
 તેનો વિચાર કરવામાં આવ્યો, છે. કયાં ગીતા
 જેવું તત્વજ્ઞાન ! અને કયાં મનુષ્યનું અદ્વિજ્ઞાન !
 જ્ઞતાં પ્રયત્ન છે, પ્રથમ પ્રયત્ન છે, ત્રુટિઓનો
 તો એ મહાસાગર છે. વિક્લજ્જન તે ત્રુટિ તરફ

ઉદાર ચિત્ત રાખે, અને માત્ર “યત્સારભૂતં
તદુપાસનીયમ્” જે સાર હોય તે ગ્રહણ કરવો.
એ ન્યાય રાખે, તો હું કૃત કૃત્ય થયેલા
માનીશ. અનેક મોટા મોટા આચાર્યો અને
અનેક મોટા મોટા પંડિતો જેનો પાર પામ્યા
નથી, ત્યાં હું હુદ્ડ શું કરી શકું? યદિ વિદ્-
જ્ઞ મારી ત્રિ પ્રતિ માઈ લક્ષ ખેંચશે તો
આગામિ આવૃત્તિમાં અવશ્ય તેને સુધારાનું
સ્થાન આપીશ. છેવટે એટલીજ પ્રાર્થના કે
વાંચક, ગુલાબના છોડ ઉપરથી કાંટાને સંભાળી
સુવાસિત એવું ગુલાબનું પુષ્પ તોડે અને તેના
પરિમલથી તૃપ્ત થાય. સુજ્ઞેષુ કિંબહુના.

શ્રી વિઠ્ઠલ મંદિર
ઓરપાડ, [સુરત]
મિતિ ચૈત્ર શુક્લા પ્રતિ
પદ્મ શુક્રવાર શકે ૧૮૫૩

}

વિદ્જ્ઞાનનો
કૃપાકાંક્ષી
કૃષ્ણ

અભિપ્રાય.

સરત જીજ્ઞાસુઓરપાડ આમ નિવાસી
 કીર્તનનગર કૃષ્ણરાવ અનંતરાવ સાલિઆમ
 વિરચિત શ્રી ગીતા સાર નામના પ્રસિધ્ધયનારા
 પુસ્તકનું અવલોકન કર્યું. આ પુસ્તક કર્તાએ
 સામાન્ય જન સમાજમાં જ્ઞાનનો પ્રસાર થાય
 અને તે દ્વારા સર્વનું ઐહિક તથા પારલૌકિક
 કલ્યાણ થાય એ હેતુ ખાસ લક્ષમાં રાખી
 સર્વ ઉપનિષદોના સાર રૂપે શ્રી આદરાયણ
 વેદવ્યાસ પ્રણીત શ્રી કૃષ્ણ પરમાત્માના મુખાર
 વિંદમાંથી પ્રગટ થએલી અષ્ટાદશા ધ્યાયી શ્રી
 મહાભગવદ્ગીતાનું દોહન કરી મુખ્ય સાર રૂપે
 તત્ત્વજ્ઞાનથી પરિપૂર્ણ અષ્ટાદશ શ્લોકનું ગીતા
 સાર નામનું પવિત્ર પુસ્તક સરળ ભાષામાં
 તાનિક વિચારો સહિત રચવામાં કર્તાનો પરિશ્રમ

અત્યંત પ્રશંસનીય છે. તથા સનાતન ધર્માનુ-
યાયી પ્રજના પ્રાણુ રૂપ છે. એ અંધનું અથઈતિ
નિરિક્ષણ કરવાથી ઘણાજ આનંદયયો છે.
ભાવિક ભક્તો તરફથી આ પુસ્તકને યોગ્ય
ઉત્તેજન મળશે તો ભવિષ્યમાં કર્તા તરફથી
ખીજા અનેક ઉપયોગી અથો બહાર પડશે.
અને તે દ્વારા જન સમૂહનું કલ્યાણ થશે એવી
આશા છે.

લે. સ્નેહાધીન.

મિતી સંવત ૧૯૮૭	}	ગંગાશંકર ચંદ્રશંકર
વૈશાખ શુક્લઅક્ષય		શાસ્ત્રી મું. સુરત.
તૃતિયા સોમવાર		ગોપીપુરા સંઘાડીઆવાડ

અભિપ્રાય.

આજે આરપાડના પ્રસિદ્ધ કીર્તનકાર કૃષ્ણ
રાવ ખુવા મ ગીતા સારું પુસ્તક અવલોકન
કરવાનું મને કહ્યું, તે પ્રમાણે મેં અવલોકન
કયું. તેમની સરળ ભાષાથી ધણો ખુશી થયો છું.
આવા સમયમાં આવા રાત દાયક પુત્રકોની
ખાસ જરૂર છે. વળી ટુંકામાં સંપૂર્ણ ગીતાના
અઢાર અધ્યાયનો સાર અઢાર શ્લોકમાંજ
પરમાત્માના મુખથી નિકળેલ વચનમાં જે આશ-
યથી રહ્યો છે. તેજ આશય પોતાના વિવરણમાં
પ્રસિદ્ધ કર્યો છે, તેથી આ પુસ્તક લોકમાન્ય
જલદીથી થશે.

સંવત ૧૯૮૭ વૈશાખ } શાસ્ત્રી કૃપાશંકર
શુદ્ધિ. ૧ રાનીવાર } ભગવાનજી.

સુર્યપૂર સંસ્કૃત પાઠશાળાના
પ્રધાન અધ્યાપક:

॥ श्री विठ्ठलप्रसन्न ॥

गीतासार

॥ अर्जुन उवाच ॥ निमित्तानि च पश्यामि
विपरितानि केशव ॥ न च श्रेयो नुपश्यामि
हत्वा स्वजनमाहवे ॥ १-३१ ॥

અર્થ:—અર્જુન કહે છે-હે કેશવ !
પરિણામ વિપરીત દેખાય છે. મારા
સ્વજનોને મારીને મારું દુલ્યાણ થશે, એમ
મને દેખાતું નથી.

વિચાર—અત્રે અર્જુન (વિચારક)
સ્વકર્મ કરવા તો તૈયાર થયો છે, પણ

જાવિધ્યને ન જાણતો હોવાથી સ્વપર ભેદ,
જાણવાથી. મનમાં હું મારનાર (કર્તા) છું
એવો ભાવ ઉત્પન્ન થવાથી, તેને મુંઝવણ
ઉત્પન્ન થઈ છે. એ મુંઝવણ મહત્વાકાંક્ષાને
મારનારી અને મનુષ્ય માત્રને કર્તવ્યશૂન્ય
બનાવનારી હોવાથી પરમાત્મા તેને પોતાના
કર્તવ્યમાં જોડાવા માટે ઉપદેશ આપે છે.

॥ શ્રી ભગવાનુવાચ ॥ યોગસ્થઃકુરુકર્મા-
નિસંગત્યક્ત્વા ધનંજય ॥ સિધ્ય સિધ્યોઃ
સમોભૂત્વા સમત્વંયોગ ઉચ્યતે ॥ ૨-૪૮ ॥

અર્થ:—શ્રી ભગવાન કહે છે—હો ધન-
જય ! કર્મનો સંગ એટલે આસક્તિ છોડી,
તેમજ તેની સફળતા કે નિષ્ફળતા સંબંધી
સમખુદ્ધિ રાખી તે તે કર્મ કર. કારણ
આ સમખુદ્ધિ તેજ યોગ કહેવાય છે.

વિચાર—પરમાત્મા જવાબ તદ્દન સાદો અને સરળ આપે છે, અને તેની વ્યાપકતા પણ વધારે છે. એટલે જે જે કાર્યની મુંઝવણ થતી હોય તે તે કાર્ય આસક્તિ રહિત જો કરે તો તેમાં મારાપણું રહે નહીં. પછી ભલે તે કામ સપૂળ થાય કે નિષ્ફળ તેની ફીકર તેને થતી નથી. આવા પ્રકારના વર્તનને સમત્વયોગ કહે છે. મનુષ્ય આસક્તિ રાખે તો તેનો ભોગ તો ભોગવાય, પણ ભોગથી રોગ થાય. એ રોગ જેમ જેમ અન્ય ઉપાયો યોજતા જાય અને ભોગ ચાલુ રહે તો પણ રોગ તો જાયજ નહીં. રોગનું ઔષધ યોગ. અને તે સમત્વયોગ સર્વથી શ્રેષ્ઠ કહેલો છે. કેટલાક લોકો એ યોગ માત્ર ઇન્દ્રિય

નિગ્રહથી થાય છે, એમ માનનારા હોવાથી
પરમાત્મા તેનું ખંડન કરે છે.

॥ શ્લોક ॥ કર્મેન્દ્રિયાણિ સંયમ્ય ય
આસ્તે મનસા સ્મરન્ ॥ ઇન્દ્રિયાર્થાન્
વિમૂઢાત્મા મિથ્યાચારઃ સત્ત્યયતે ॥ ૩. ૬ ॥

અર્થ:—જે મૂઢ પુરુષ પોતાની
કર્મેન્દ્રિયોનો માત્ર નિગ્રહ કરે અને મનમાં
વિચાર વિષયોના કરે તેને મિથ્યાચાર
કહે છે.

વિચાર:—આગ્રહથી ઇન્દ્રિયોને રોકવી
એ હઠ યોગનું લક્ષણ છે. પરમાત્મા
આપણા શારિરિક બંધનો અથવા બાહ્ય
આડંબર કે ખર્ચ તરફ જોતો નથી પણ
આપણી માનસિક ભાવના જુએ છે. જે
મન શુદ્ધ ન હોય અને ગમે તેટલા

આચાર અથવા નિયંત્ર કર્યા હોય તો તે મિથ્યા-ફોગટ-છે એમ પરમાત્મા જણાવે છે. હવે મનને શુદ્ધ કરવા જ્ઞાનની જરૂર છે, અને તે જ્ઞાન મેળવવાનું કાર્ય કડીન છે, એ બધાં સમજે છે; તો તે જ્ઞાન કેવી રીતે મેળવી શકાય અને શાંતિ સાધી શકાય તે માર્ગ હવે બતાવે છે.

॥ શ્લોક ॥ શ્રદ્ધાવાન લભતે જ્ઞાનં
તત્પરઃ સંયતેન્દ્રિયઃ ॥ જ્ઞાનં લબ્ધ્વા પશં
શાંતિ મચ્ચિરેનાધિ ગચ્છતિ ॥ ૪ ૬૧ ॥

અર્થ:—શ્રદ્ધાવાળો, પોતાના કાર્યમાં તત્પર, અને ઇન્દ્રિયોને તાબામાં રાખનાર મનુષ્યને જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે. અને જ્ઞાન મળ્યા પછી ઉત્તમ શાંતિ જલદીથી પ્રાપ્ત થાય છે.

વિચાર:—જગત્માં જ્ઞાન ત્રણ માર્ગ-
 થીજ મળે છે. અને એ ત્રિપુટી સાથેજ
 હોવી જોઈએ પોતાના કોઈપણ કામમાં
 પડેલાં તો શ્રદ્ધાવાન હોવો જોઈએ.
 હવે જો એકલી શ્રદ્ધા હોય પણ આળસુ
 હોય તો તેનાથી કાર્ય થતું નથી, તેને
 માટે તો તે તે કામમાં તેણે નિરંતર તત્પર
 રહેવું જોઈએ. શ્રદ્ધા અને ઉદ્યોગ એ
 બન્ને હોય છતાં ઇંદ્રિયો ઉપર તેને
 અધિકાર અથવા સંયમ ન હોય તો
 પણ તે કામ થતું નથી. ખરેખર એ
 ત્રણેથીજ તે તે વસ્તુનું ખરૂં અને સંપૂર્ણ
 જ્ઞાન મળે છે. અને એવા જ્ઞાનની પ્રાપ્ત
 પછીજ તે તે સંબંધમાં તેને શાંતિ મળે
 છે. આતો સામાન્ય કાર્યની મિમાંસા થઈ,

પણ જેને મોક્ષ-જન્મ મરણથી રહિત થવું એવી-અવસ્થા પ્રાપ્ત કરવી હોય તેને માટે તો.

• ॥ શ્લોક ॥ यतेंद्रियमनोबुद्धिर्मुनिर्मोक्ष
परायणः ॥ विगतेच्छा भय क्रोधोयः सदा
मुक्तएवसः ॥ ५-२८ ॥

અર્થ:—ઇન્દ્રિયો, મન અને બુદ્ધિ જેમણે જીત્યાં છે, ઇચ્છા, ભય અને ક્રોધનો જેમણે ત્યાગ કર્યો છે, અને માત્ર મોક્ષ માટેજ જે મનનશીલ છે, તે હંમેશા મુક્તજ છે.

વિચાર—શરીરમાં ત્રણનું પ્રાધાન્ય. ઇન્દ્રિયો, મન અને બુદ્ધિ. બુદ્ધિથી મન અને મનથી ઇન્દ્રિયો પ્રેરાય છે. હવે એ ત્રણેના દોષ કહે છે. ઇન્દ્રિયોની ઇચ્છા, મનનો ભય અને બુદ્ધિનો ક્રોધ કે જે

દેવનું રૂપ પકડે, એ ત્રણે દોષો મોક્ષમાં
અંતરાય રૂપ છે. એ ત્રણે પોતાના દોષથી
વારંવાર મનુષ્યને ત્રાસ આપેજ છે. એ
ત્રણે અદમનીય છે, છતાં એને જે જીતી
શકે તેજ મુક્ત કહેવાય. હવે એ
ત્રણેનો સંપૂર્ણ નાશ તો નજ થઈ શકે,
માટે એમને સંયમમાં રાખવા પરમાત્મા
ઉપાય બતાવે છે.

॥ શ્લોક ॥ યુક્તાહારવિહારસ્ય યુક્તચેષ્ટસ્ય
કર્મસુ ॥ યુક્ત સ્વપ્નાવબોધસ્ય યોગો
ભવતિ દુઃખહા ॥ ૬ । ૧૭ ॥

અર્થ:—નિયમિત આહાર વિહાર, નિય-
મિત ઇષ્ટકર્મ, અને નિયમિત ઉંઘ ઉજાગરા
કરવાથી યોગ દુઃખનાશક થાય છે.

વિચાર—મદિયોને જીતવા, આહાર

વિહાર, નિયમિત હોવા જોઈએ. મનને
જીતવા, ઇષ્ટ આરાધન નિયમિત હોવું
જોઈએ. અને બુદ્ધિને જીતવા-શાંત રાખવા-
નિયમિત ઉંઘ અને ઉજાગરા હોવા જોઈએ.
એ જો અને તો ત્રણેને જીતીને યોગ સાધી
અકાષ અને ત્રિવિધ રોગ જાય. પણ આ
વાત લખવી અને બોલવી જેટલી સહેલી છે
તેટલી વર્તનમાં મુકવામાં સહેલી નથી કારણ.

॥ શ્લોક ॥ દૈવી હોવા ગુણમયી મમ
માયા દુરત્યયા ॥ મામેવ યે પ્રપદ્યન્તે
માયા મેતાં તરાન્તિ તે ॥ ૭ ૧૪ ॥

અર્થ:—આ મારી ત્રિગુણાત્મકી દૈવી
માયા (પ્રકૃતિ) ને તરવી બહુ મુશ્કેલ છે
પણ જે માત્ર મનેજ શરણે આવે છે
તે મારી માયા (પ્રકૃતિ) ને તરે છે.

વિચાર:—ઇન્દ્રિયો તમે ગુણી, મન
 રત્ને ગુણી અને બુદ્ધિ સત્ત્વ ગુણી આ
 ત્રિપુટીથી દેવી માયા (પ્રકૃતિ) પોતાનું
 રૂપ બતાવે છે. અને ઉપર જણાવ્યા
 પ્રમાણે એના એના હોષો ઇચ્છા, ભય અને
 ક્રોધ એ વારંવાર સપડાવે છે. પ્રથમ
 ઇચ્છા થાય, તે ઇચ્છા પૂર્ણ થશે કે
 નહીં એવો ભય ઉત્પન્ન થાય, અને તે
 પૂર્ણ ન થતાં ક્રોધ ઉત્પન્ન થાય એવી
 એ પરંપરા છે. એટલે એ ત્રિપુટીને
 ઉપલા શ્લોકમાં કહ્યા પ્રમાણે સંયમમાં
 રાખીએ છતાં પણ માયા (પ્રકૃતિ) નું
 પ્રાધાન્ય હોવાને લીધે—સ્વભાવના ગુણ
 ધર્મને લીધે—અનેક પ્રસંગે તેમાં ત્રુટિ
 પડવા સંભવ હોવાથી પરમાત્મા કહે છે

કે જે મને આત્મા-પરમાત્માને શરણે
 આવે છે તે મારાથી-મારી ભાવનાથી
 બળ-ઉત્સાહ-પ્રાપ્ત કરી મારી માયા
 (પ્રકૃતિ) ને તરી શકે છે એટલે પ્રકૃતિને
 જીતી શકે છે. અને બ્રહ્મની (સ્વ સ્વરૂપની
 -આત્માની) પ્રાપ્તિ કરી શકે છે એ
 નિઃસંશય વાત છે. હવે એવા આત્મપદ-
 બ્રહ્મપદને પામનાર મનુષ્યના અંત સમ-
 યનો કાલ કેવો હોય છે તે, અને
 અન્યજનોને તે પ્રભુપદે પહોંચ્યો એની
 ખાત્રી આપવા માટે પરમાત્મા તેના
 વિર્યાણ કાલના સમયનું વર્ણન કરે છે.

॥ શ્લોક ॥ અગ્નિર્જ્યોતિરહઃ શુક્લઃ
 વર્ણમાસાઉત્તરાયણમ્ ॥ તત્ર પ્રયાતાગચ્છન્તિ
 બ્રહ્મ બ્રહ્મ વિદોજ્જનાઃ ॥ ૮-૨૮ ॥

અર્થ:—જે માર્ગમાં તેજ રૂપિ અગ્નિ, દિવસ, શુકલપક્ષ, અને છ માસનો ઉત્તરાયનકાલ છે, તે માર્ગમાં બ્રહ્મને જાણવા વાળા મનુષ્યો ગમન કરે છે. અને બ્રહ્મને પ્રાપ્ત કરે છે.

વિચાર—નિર્વાણ વાળતે મનુષ્ય જ્યલંત અગ્નિરૂપ જ્યોતિને જુએ, દિવસનો સમય હોય, શુકલપક્ષ હોય, અને છ માસ સુધી પહોંચનારો ઉત્તરાયણકાલ હોય એવે સમયે જે દેહ-યાત્રાસમાપ્ત કરે તે બ્રહ્મ પદને પહોંચે. આ પ્લોકમાં બહુ રહસ્ય રહેલું છે. પ્રથમ ઉત્તરાયણકાલ એ દેવોનો કાલ એટલે શુભકાલ. શુકલપક્ષ કે જેમાં ચંદ્રની શિતલતા હોય, દિવસ એટલે પ્રકાશ હોય. એવે સમયે જે તેજસ્વિ

બનીને ગમન કરે તે તદ્દાકારતા—બ્રહ્મને પહોંચે એમાં નવાઈ શી ? કારણ ઉપર કહેલી ત્રિપુટીમાં ઇંદ્રિયો સંયમથી અગ્નિ જેવી તેજસ્વિ બને, મન દિવસ પ્રમાણે પ્રકાશિત રહે, અને બુદ્ધિ શુકલપક્ષના ચંદ્ર પ્રમાણે નિર્મળ રાખે તો તે ઉત્તરાયનપથ એટલે દેવોનાં માર્ગમાંજ જાય. અને એ માર્ગથી બ્રહ્મને પ્રભુપદને પહોંચે. કોઈને શંકા આવે કે આવું મરણ તો સાધુ પુરૂષનેજ પ્રાપ્ત થાય; સામાન્ય મનુષ્યો કે જે નિરંતર પાપકર્મમાં રત છે તેનાં ભાગ્યમાં ક્યાંથી હોય ? પણ પરમાત્મા તેનું સમાધાન કરે છે કે:—

॥શ્લોક॥ અપિચેત્ત સુદુરાચારોમજતે
મામનન્યમાક્ ॥ સાધુ રેવ સમંતવ્યઃ સમ્યગ્
વ્યવસિતો હિસ : ॥ ૧-૩૦ ॥

અર્થ:—અત્યંત દુરાચારી પણ જે અનન્ય ભાવે મને ભજે તો તે સાધુજ્ઞ માનવા યોગ્ય છે. કારણ તે સંપૂર્ણ નિશ્ચય વાળો હોય છે.

વિચાર:—ગમે તેવો દુરાચારી એટલે જેનાં ઈન્દ્રિય મન અને બુદ્ધિ અત્યંત દુષિત હોય છતાં જે તે ત્રિપુટીને મને—(મામ)એ પદ જે પરમાત્માને અથવા આત્માને લગાડીયે તો જન્મેને લાગુ પડે એમ છે—શરણે આવે. (સગુણ ઉપાસક પોતાના ઈષ્ટને અને નિર્ગુણ ઉપાસક પોતાના આત્માના અવાજને અનન્ય ભાવે શરણે જાય એટલે તેની આજ્ઞાનું પાલન કરે) તો તેને સાધુજ્ઞ (શ્રેષ્ઠજ્ઞ) માનવો ઘટે, કારણ તેનો

નિશ્ચય (ભાવના) સંપૂર્ણ હોય છે. બુદ્ધિપ્રી
પર એવો જે આત્મા તેનું શરણ લેવાથી
બુદ્ધિ, મન અને તેની આજ્ઞામાં રહેલી
ઇન્દ્રિયો એબધાંએ વશ થાય હવે એ
પરમાત્મા-આત્મા સંબંધી કેવી ભાવના
અથવા નિશ્ચય રાખવાથી તે સાધુ કહી
શકાય, તેનાં લક્ષણો બતાવે છે.

॥ શ્લોક ॥ યોમામજમનાદિંચ વે
ત્તિલોક મહેશ્વરમ ॥ અસંમૂઢઃ સમર્થ
ષુ સર્વ પાપૈઃ પ્રમુચ્યતે ॥ ૧૦૩ ॥

અર્થઃ—જે મને જન્મથી રહિત,
કારણથી રહિત અને સર્વ લોકોનો
મહેશ્વર છે એમ જાણે છે તે સર્વ
મનુષ્યોમાં સંમોહથી રહિત થઇને સર્વ
પાપથી મુક્ત થાય છે.

વિચાર:—આત્મા અથવા સગુણ
 ઈષ્ટના લક્ષણોની ભાવના ઉપર
 કહેલા ત્રણે લક્ષણોથી યુક્ત હોવી
 જોઈએ. જન્માદિકાર્યોમાં નિમિત્તરૂપ ઇન્દ્રિયો
 છે માટે પરમાત્મા જન્મથી રહિત છે
 એવી ભાવનાથી, કારણે ઉત્પન્ન કરવા એ
 મનનું લક્ષણ છે માટે પરમાત્મા કારણ
 રહિત છે એવી ભાવનાથી અને પુદ્ધિપૂર્વક
 પરમાત્મા સર્વ લોકોનો મહેશ્વર છે, એવી
 ભાવનાથી એ ત્રિપુટી સિદ્ધ થાય છે.
 મતલબ કે પરમાત્માનું સર્વજ્ઞત્વ ઇન્દ્રિયોથી,
 સર્વ વ્યાપિત્વ મનથી, અને સર્વ શક્તિ-
 માનપણું પુદ્ધિથી જો સિદ્ધ થાય તો તે
 મનુષ્ય સંમોહથી રહિત થઈ, એટલે
 કોઈપણ મુંઝવણ વિનાનો થઈને બધાં

પાપથી નિર્મુક્ત થાય. નિષ્પાપ થયો એટલે તે શ્રેષ્ઠ જ છે. હવે નિષ્પાપ એટલે મલ રહિત થયા પછી પુનઃ તેમાં વિશ્લેષ નહીં આવે એટલા માટે તેણે પોતાનું વર્તન કેવું રાખવું જોઈએ તે માટે કહે છે.

॥ શ્લોક ॥ મત્કર્મકૃન્મત્પરમોમદ્ધક્તઃ
સંગવર્જિતઃ ॥ નિર્વેરઃ સર્વભૂતેષુયઃ સમામે-
તિપાંડવ ॥ ૧૧-૫૫ ॥

અર્થ:—જે મારો ભક્ત મારે માટે કર્મ કરનારો મનેજ શ્રેષ્ઠ માનનારો, સંગવર્જિત અને દરેકના ઉપર પ્રેમ રાખનારો હોય તેજ મારો કહેવાય છે.

વિચાર—ઇંદ્રિયોથી મારે માટે કર્મ કરે, મનથી મનેજ શ્રેષ્ઠ માને અને બુદ્ધિ-પૂર્વક સંગ ત્યજીને દરેકના ઉપર પ્રેમ

કરે તો તેનેજ પરમાત્મા પોતાનો જાણીને
 તેનાં વિક્ષેપો દુર કર્યા કરે. જગત્ આથી
 ઉત્તરું ચાલે છે. પોતાના લાભ માટે ઇન્દ્રિ-
 યોથી કર્મ કરે છે. માટે પૂણ્ય સંયમ
 થતો નથી. મન વડે ધનવાન અને પ્રતિષ્ઠિત
 માણસોને મોટા માને માટે મનોબળ
 કેળવાતું નથી અને બુદ્ધિપૂર્વક એટલે
 જાણી જોઈને સંગ કરે અને દ્વેષને કેળવે
 તેથી બુદ્ધિ બ્રષ્ઠ થાય, અને તે પ્રભુનો
 થતો નથી પણ માયા જગત્ થાય છે.
 એટલે તેને દુઃખ પ્રાપ્ત થતાં પ્રભુ સહાય
 જાનો કરે ? કરેજ નહીં. પ્રભુ ફસાય
 એવો નથી. એ તો દરેકના દરેક ભાવ
 સમજે, અને તે પ્રમાણે પૂજા આપે. હવે
 કેટલાક કહેશે કે આ સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવા

માટે અભ્યાસની જરૂર છે. અભ્યાસ વિના કંઈ આવડે ? પણ “ પઢો પોપટજી ” પ્રમાણેનો અભ્યાસ શું કામનો ? એ અભ્યાસાદિકની પરંપરા અને તેનું ફળ કેવું છે ? તે પરમાત્મા સમજાવે છે.

॥ શ્લોક ॥ શ્રેયોહિજ્ઞાનમભ્યાસાત્ જ્ઞાના-
ત્ધ્યાનંવિશિષ્યતે ॥ ધ્યાનાત્કર્મફલસ્ત્યાગ
સ્ત્યાગાચ્છાંતિરનંતરમ્ ॥ ૧૨-૧૨ ॥

અર્થ—અભ્યાસથી જ્ઞાન શ્રેષ્ઠ, જ્ઞાનથી ધ્યાન શ્રેષ્ઠ, અને ધ્યાન કરતાં કર્મફળનો ત્યાગ શ્રેષ્ઠ છે. ત્યાગ પછીજ શાંતિ પ્રાપ્ત થાય છે.

વિચાર:—એકલો અભ્યાસ એટલે વારંવાર તેનું રટણ કરવું તે એવા રટણથી કંઈ ફળ મળતું નથી માટે

એવા રટણ કરતાં તે તે વસ્તુમાં શું તત્ત્વ
 રહેલું છે તેનું જ્ઞાન મેળવવું જોઈએ
 દાખલા તરીકે જપાદિકાર્ય માત્ર મુખથી
 રટણ થાય પણ તેમાં શું તત્ત્વ (મંત્રનું
 રહસ્ય) રહેલું છે તેનું જ્ઞાન ન હોય તો
 તે પોપટપંચી જેવું થાય અને તે
 યોગ્ય નથી માટે રટણ કરવા કરતાં તેમાંના
 તત્ત્વનું જ્ઞાન (તજ્જપસ્તદર્શા વ બોધકઃ
 જપ તે મંત્રના અર્થના જ્ઞાન સાથે થાય એ
 વધારે શ્રેષ્ઠ; હવે એવું જ્ઞાન હોય પણ
 (ધ્યાન) એકાગ્રતા ન હોય તો તે નકામું
 માટે જ્ઞાનથી ધ્યાન શ્રેષ્ઠ રટણ હોય
 તત્ત્વ જાણ્યું હોય, એકાગ્રતા હોય, છતાં
 જે જે કાર્યો ઇન્દ્રિયાદિ ત્રિપુટી દ્વારા
 કરવાના હોય, તેમાં હુ કરું હું એવી

ભાવના હોય તો તે બધુંજ નકામું માટે
 તે તે કર્મના પ્રલનો ત્યાગ હોવો જોઈએ
 એટલે કે સાધકે તે તે કર્મ કર્તવ્યની
 દ્રષ્ટિથી કરવું જોઈએ એમ બને તોજ
 કર્મ પ્રજા ત્યાગ ફેગવી શકાય અને
 ધીમે ધીમે આત્મ દર્શન-પરમાત્મા
 દર્શન થઈ શકે જ્યાં નિરિચ્છાભાવથી
 કાર્ય થવા માંડે એટલે શાંતિ એની
 મેળો આવી શકે છે. હવે એ બધું આ
 પંચમહાભૂતાત્મક શરીર અને શરીરસ્થ
 આત્માથીજ સાધ્ય થઈ શકે છે માટે
 પ્રથમ તો આ શરીર અને તેમાં રહેલો
 આત્માએ બન્નેનું જ્ઞાન થવું જોઈએ તેને
 માટે પરમાત્મા કહે છે કે:—

॥ શ્લોક ॥ ક્ષેત્રજ્ઞં ચાપિમાં વિદિ સર્વે
ક્ષેત્રેષુ ભારત ॥ ક્ષેત્રક્ષેત્રજ્ઞયોર્જ્ઞાન્તય
તત્ત્જ્ઞાનં મતંમમ ॥ ૧૩ ૩ ॥

અર્થ:—હે ભારત ! સર્વ ક્ષેત્રને
વિષે ક્ષેત્રજ્ઞપણ મનેજ જાણુ ક્ષેત્ર અને
ક્ષેત્રજ્ઞ એ બન્નેનું જે જ્ઞાન તેજ જ્ઞાન
મને માન્ય છે.

વિચાર:—જેમ ॥ અન્ય ક્ષેત્રે કૃતં
પાપં પુણ્ય ક્ષેત્રે વિનશ્યતિ ॥ પુણ્ય ક્ષેત્રે
કૃતંપાપં વત્તલેવો ભવિષ્યતિ ॥
બીજાં સ્થાનોમાં કરેલાં પાપો પુણ્ય ક્ષેત્ર
એવાં તિર્થ સ્થળોમાં સ્નાન દાનથી
નાશ પામે છે પણ તિર્થ સ્થાનોમાં
કરેલાં પાપો વજ્ર લેપ બને છે; તેમ
હૃદય શરીર કાંતે ૧ ક્ષેત્ર મિત્યભિધીયંતે
આ શરીરને હે અર્જુન ! ક્ષેત્ર કહે છે

આ વચનથી બીજા દેહે (યોનિમાં) કરેલાં
 પાપો આ પુણ્ય ક્ષેત્ર રૂપ મનુષ્ય શરી-
 રમાં આવીને ઘોઈ શકાય છે, પણ જો
 આ દેહે પણ પાપ કર્મ કરે તો તે
 વજ્ર લેપ બને છે માટે પ્રભુ કહે છે કે
 એ ક્ષેત્રનું જ્ઞાન થવું જોઈએ અને તેની
 સાથે એનો ક્ષેત્રજ્ઞ (આત્મા)નું જ્ઞાન પણ
 થવું જોઈએ. કારણ પ્રભુ સ્વમુખે કહે છે
 કે ક્ષેત્રજ્ઞ તે હું પોતેજ છું. એટલે
 આત્મા અને પરમાત્મા જુદા નથી પણ
 એકજ છે. એકનું જ્ઞાન થતાં બીજાનું
 થાય છે. અને એવું જ જ્ઞાન તેજ પ્રભુને
 માન્ય છે. હવે આત્મામાં અને પરમાત્મા
 માં ભેદ ગણવો અથવા પરમાત્માના
 સગુણ નિર્ગુણમાં ભેદ ગણવો એ વ્યભિ-

ચારી ભક્તિ કહેવાય. એવી ભક્તિ પ્રભુને માન્ય નથી. માટે કહે છે કે:—

॥શ્લોક॥ માંચયોઽયમિચારેણ ભક્તિયોગેન
સેવતે ॥ સગુણાન્ સ્વતાંત્યેવ બ્રહ્મભૂયાય
કલ્પતે ॥ ૧૪-૨૬ ॥

અર્થ:—અને જે મને એ અવ્યભિ-
ચારી (અનન્ય) ભક્તિ યોગથી સેવે છે.
(ભજે છે.) તે ગુણોને અતિક્રમણ કરીને
(જીતીને) બ્રહ્મરૂપ થવા માટે સમર્થ થાય

વિચાર:—એકજ ભાવ-સમ ભાવ
રાખીને જે મને ભજે તે ગુણોને (સત્વ
રજતમ) ને જીતીને બ્રહ્મરૂપ બને. ત્રણે
ગુણોમાં તમોગુણ, ઇન્દ્રિયોદ્ધારા જે પ્રગટ
થાય છે તેને, આત્મા પરમાત્માની
આજ્ઞાનું પાલન કરનાર મનુષ્ય ઇચ્છા-

વાસના-ત્યાગ કરવા યોગ્ય છે, એવી
 ભાવનાથી તેને છોડી શકે છે. રજ્જોગુણ
 એટલે વિલાસી વૃત્તિવાળું મન તે આત્મા
 પરમાત્માની આજ્ઞાથી વૈરાગ્ય વૃત્તિથી
 શાંત થાય છે. માત્ર સત્વગુણ રહે. છતાં
 તેમાં પણ અહંબ્રહ્માસ્મિ ની ભાવના
 હોવાથી, એ સત્વનો પણ ત્યાગ કરવો
 ધટે. એમ ત્રણે ગુણોની વૃત્તિના ત્યાગથી
 આત્મ દર્શન-પરમાત્મા દર્શન થાય છે.
 અને તે પદની પ્રાપ્તિ કરવા સમર્થ
 થાય છે. માત્ર સમર્થજ થાય પ્રાપ્ત તો
 નજ કરી શકે, કારણ તેને માટે અન્ય
 લક્ષણો બતાવે છે. ॥શ્લોક॥

નિર્માન મોહા જિત સંગ દોષા અધ્યાત્મ
 નિત્યા વિનિવૃત્ત કામા : ॥ દ્વંદ્વે વિનિવૃત્ત

સુખદુઃખસંજ્ઞૈર્ગઃ કુન્ત્યમૂઢઃ પદમ વ્યયં
તત્ ॥ ૧૬-૫ ॥

અર્થ:—માન અને મોહ જેનાં નિવૃત્ત થયા છે. સંગદોષ જેણે જીત્યો છે. અધ્યાત્મ વિચારમાં તત્પર, જેની ઈચ્છા સંપૂર્ણ થઈ છે, સુખ અને દુઃખના નામવાળા દ્વંદ્વોથી છુટેલા છે. એવા વિદ્વાન પુરુષો તે અવિનાશિ પદની પ્રાપ્તિ કરે છે.

વિચાર:—અહીં અમૂઢ શબ્દ બહુ સુંદર યોજાયો છે. આસક્તિવાળો તે મૂઢ અને આસક્તિ રહિત તે અમૂઢ. માન મોહાદિકને સંપૂર્ણ ત્યાગ તો પરમાત્મા એ પણ કયો નથા. તો પછી મનુષ્યની વિસાત શી ?

પણ પરમાત્માએ માન મોહનો સ્વમાન
 અને સત્યામોહ તરીકે ઉપયોગ કર્યો છે
 પ્રભુના અવતાર તે બીજાના આદર્શ. એજ
 પ્રમાણે સંગ દોષ - નીચનો સંગ જેણે
 છોડ્યો છે, નિત્ય આત્માનાજ અવાજનું
 અનુકરણ, સ્વેચ્છાનો ત્યાગ, સુખદુઃખની
 લાગણીથી રહિત, તટસ્થ- એવા લક્ષણવાળે
 પુરુષાજ, અવ્યય, -જેનો કદી નાશ થતો
 નથી, એવા પદને તે પહોંચી શકે, ઉપર કહેલાં
 કર્મો મનુષ્ય જો કોઈપણ પ્રકારના નિયમ
 વિના અથવા વીધિ વિના માત્ર મનથીજ
 ઈચ્છા પ્રમાણે કરવા તૈયાર થઈ જાય તો
 તેનું ક્ષણ તેને ઝટ મળતું નથી અને ઉલટો
 દુઃખી અને ગાંડો બની જાય છે માટે તેને માટે
 તો જે જે ઠરાવેલા નિયમો અથવા વિધિ

હોય તે તે માર્ગજ તેણે જવું ઘટે, મારે
કહે છે કે

શ્લોક॥યશસ્ત્રવિધિ ઇત્ય ય નૈતેકામકાત્તનઃ ॥
નસસિદ્ધીમવાપ્નોતિનસુખનપરાં તિમ ॥ ૧૬ ॥

અર્થાઃ જે શાસ્ત્ર વિધિ છોડીને પોતાની
ઇચ્છા પ્રમાણે વર્તે તેને નથી સિદ્ધિ
મળતી, ન સુખ કે નથી પરગતિ
પ્રાપ્ત થતી.

વિચાર ॥ શું ખોટું છે? બ્રાહ્મણ. ક્ષત્રિય.
વૈશ્ય. કે શુદ્ર. એ ચાર વર્ણુમાંથી ગમે તે
જાતિનો વેશ ધારણ કરી જગતની રંગભુમી
ઉપર આવ્યા પછી પોતાને સોંપાયલા કાર્ય
કરવા બાળુ પર મુકી દે અને મનની ઇચ્છા
પ્રમાણે પરધર્મ-પરજાતિ કાર્ય કરવા તત્પર
થાય તેને કેવી રીતે સિદ્ધિ મળે? મળેજ

નહિ, સુખ પણ ન મળે, તો પરગતિ રૂપ
 મોક્ષ તો ક્યાંથીજ મળે? પરમાત્માએ
 અહિં રાષ્ટ્ર ધર્મ જતાવ્યો છે. શાસ્ત્ર
 વિધિ એટલે શાસ્ત્રમાં જતાવેલી નિતિ
 વિષયક ધર્મા ધર્મની વિધિ. એનું તો
 પાલન થવુંજ જોઈએ. જો પાલન ન થાય
 તો વર્ણસંકરતા થાય. અને વર્ણસંકર
 તાથી ઉપર જણાવેલું અવ્યય પદ તો
 બાબુએ રહે. પણ તેના બદલામાં
 અતોમ્રષ્ટ સ્તતોમ્રષ્ટ તેમ નહિ આ પાર કે
 નહિ પેલે પાર આ દશા થાય માટે દરેક
 મનુષ્યે પોતાના ધર્મ પ્રમાણે વર્ણશ્રમ
 ધર્મ પાળી ઉપર પંદરમાં શ્લોકમાં
 જણાવ્યા પ્રમાણે પોતાનું વર્તન રાખે
 તો ઈન્દ્રિયોની સિદ્ધિ મળે, મનનું સુખ

મળે અને બુદ્ધિથી પર ગતિ એટલે
 આત્માનું દર્શન-બ્રહ્મ પ્રાપ્તિ-થાય.
 આ સ્થિતિને માટે તપશ્ચર્યાની જરૂર છે,
 પણ તે તપશ્ચર્યા શારિરિક કષ્ટ કે વાચિક
 કષ્ટની જરૂર નથી. પરમાત્મા તો બધા
 કરતા માનસિક તપશ્ચર્યાને જ શ્રેષ્ઠ
 માને છે અને બડું જોઈએ તો માનસિક
 બળથી જ બધા કાર્યો બની શકે છે. માટે
 તેની પહેલી જરૂર છે. એમ જાણી તે
 તપશ્ચર્યા કેવી રીતે કરવી તે સમજાવે છે.

॥શ્લોક॥ મનઃ પ્રસાદ સૌમ્યત્વં મૌન
 માત્મવિનિગ્રહઃ ॥ ભાવસંશુદ્ધિરિત્યેતત્તપો
 માનસ ઉચ્યતે ॥ ૧૭-૨૬॥

અર્થઃ—મનનો આનંદ, સૌમ્યપણું
 મૌન, પોતાનો નિગ્રહ, અને શુદ્ધ ભાવના

એ માનસિક તપ કહેવાય છે.

વિચાર:—એક તરફ ઈન્દ્રિયોને વશ કરવી અને બીજી તરફ બુદ્ધિને શુદ્ધ કરી શાંત રાખવી એ બન્નેના મધ્યમાં મન હોવાથી એ બન્ને કામો મનને કરવા પડે છે. અને મનની સ્થિતિ પ્રમાણેજ ઈન્દ્રિયો અને બુદ્ધિ રહે છે. ઈન્દ્રિયો ઉપર મન અમલ ચલાવે, અને બુદ્ધિની પ્રાર્થના કરે. કારણ મનથી બુદ્ધિ શ્રેષ્ઠ, પણ મનને બધો કારભાર સોંપેલો હોવાથી તેને એ બન્ને કાર્યો કરવા પડે છે. માટે શારિરિક અથવા વાચિક તપ કરતાં માનસિક તપજ શ્રેષ્ઠ છે. મનમાં ઉત્સાહ એ પહેલો જોઈએ અથવા રાખવો જોઈએ. પણ તે ઉત્સાહનો અતિરેક થતાં ઉછાંછ-

રાપણું થાત, માટે તે ઉત્સાહમાં પણ
 સૌમ્યત્વ, ઠાવકાપણું હોવું જોઈએ. ઠાવકા-
 પણું—ગંભીરતા—રાખતાં મૌન પણ
 જોઈએ. મૌનમાં માનસિક ગભરાટ
 થાય તે માટે નિશ્ચય કરતાં શીખવું જોઈએ.
 અને એ બધાંની ઉપરાંત મનની ભાવના
 સર્વાંગ શુભ-શુદ્ધ-હોવી જોઈએ એ ખાસ
 લક્ષણ છે. આત્મા લક્ષણ જે કેળવે તેને
 માનસિક તપની સિધ્ધિ થાય, બુદ્ધિ શાંત
 થાય, સ્થિત પ્રજ્ઞ બને, અને પ્રભુનો પોતાનો
 અથવા આત્મ સાક્ષાત્કાર થાય, પણ
 આ તપશ્ચર્યા કરતાં, જગતના ધર્મો એટલે
 કર્તવ્યો બહુ આડે આવે છે, મહેણાં ટાણા
 સહન કરવાં પડે સંસારના કાર્યો કરતાં
 ક્ષતિ આવે જ્ઞાતિ બંધુ. સગાંબંડાલાથી

વિરોધ રહે. પ્રપંચ કરું કે પરમાર્થ કરું એવા સંદેહ ઉત્પન્ન થયાં કરે. પરમાર્થ કરવાં જતાં સંસાર છોડવો પડે અને સંસાર કરીએ તો પાપના પુંજમાં લપેટાઈ અધઃપાત થાય. એવે સમયે શું કરવું એ મોટો પ્રશ્ન થાય. મોક્ષ તો મેળવવો છે. સંસાર છોડાતો નથી—અરે છુટતો નથી. તો શું કરવું ? તેને માટે પ્રભુ માર્ગ બતાવે છે.

॥ શ્લોક ॥ સર્વધર્માન્ પરિત્યજ્ય મામેકં
શરણંવ્રજ ॥ અહંત્વાં સર્વ પાપેભ્યો મોક્ષ-
દિષ્યામિ માશુચ ॥ ૧૮-૬૬॥

અર્થ—બધાં ધર્મોનો (પ્રાપંચિક કર્તવ્યોનો) ત્યાગ કરી માત્ર મને શરણ

આવ. હું તને સર્વ પાપથી મુક્ત કરીશ.
શોક કરીશ નહીં.

વિચાર:—કેવું સુંદર અભિવ્યક્ત !
સંસારના તાપથી દગ્ધ થયેલા મનુષ્યને
આ આશ્વાસન શું ઓછું છે ? જેનું
કોઈ નથી તેનો પરમાત્મા છે પરમાત્માને
શરણે આવ્યા બાદ કયું પાપ બાકી રહે !
મનુષ્ય પાપ કેટલું કરી શકે ? તેનામાં
પાપ કરવાની શક્તિજ ક્યાં છે. જેટલી
શક્તિ પ્રભુના એક નામમાં પાપ દૂર
કરવાની છે. તેના એક કોટિ અંશ જેટલી
શક્તિ પણ મનુષ્યમાં પાપ કરવાની નથી.
આ ઉપરથી એમ નથી સમજવાનું કે
મનુષ્ય પાપ કરતો જાય અને નામ સ્મરણ
કરતો રહે તો પાપ લાગે નહીં, પણ આ

અભિવચન તો જેને પોતાના કૃત કર્મનો
 પૂર્ણ પશ્ચાત્તાપ થઈને પોતાના ઉદ્ધાર
 માટે જેને ભીતિ રહે છે તેને માટેજ છે.
 પરમાત્મા કહે છે કે હે અર્જુન ! હું
 તને તારા સગાં સહોદરના વધ રૂપી
 પાપથી-કુદુઃખના નાશના પાપથી સર્વથા
 મુક્ત કરીશ શોક કરીશ નહીં. પ્રથમ
 શ્લોકમાં જે શોક, જે મુંઝવણ અર્જુનને
 થઈ હતી, તેનું નિરાકરણ પરમાત્મા સ્વકર્મ
 નિષ્કામેચ્છાથી કરવા કહી કર્તવ્યમાં તેને
 પ્રેરે છે. અર્જુનને પણ ઈંદ્રિયો, મન અને
 બુદ્ધિથી પર એવા આત્મા-પરમાત્માનું
 ભાવના બળ પ્રાપ્ત થવાથી પોતાના
 ચુદ્ધરૂપી કર્તવ્યમાં જોડાય છે.

ઉપસંહાર.

જેમ અર્જુનને રણભૂમિ ઉપર પોતાના કર્તવ્ય માટે મુંઝવણ ઉત્પન્ન થઈ હતી, એવી મુંઝવણ જગતની રંગભૂમિ ઉપર જન્મ લેનારા પ્રત્યેક નટ-મનુષ્યને પ્રાપ્ત થાય છે. જેમ પરમાત્માએ કૃણ ત્યાગ રૂપી ઔષધિથી અર્જુનની મુંઝવણ મટાડી, તેમ આપણે પણ આપણી મુંઝવણ પ્રાપ્ત કર્મના કૃણત્યાગથી મટાડી શકીએ સૃજન-હારે સૃષ્ટિ રચી તે મનુષ્યના કલ્યાણ માટે, વિષ ઉત્પન્ન કીધું તે પણ કલ્યાણ માટે પણ તેનો સદુપયોગ જો કરાય તો તે સુખપ્રદ નીવડે અને દુરુપયોગ થાય તો દુઃખ પ્રદ થાય. એ ત્રિકાલાભાધિત સિદ્ધાંત દરેકને હૃદયમાં રાખવા યોગ્ય છે. પરમાત્મા સમત્વયોગના જે વખાણ કરે છે તે એટલા

માટેજ કે એ સમત્વયોગ-તટસ્થવૃત્તિથી મનુષ્ય દરેક કાર્યો તો કરે-અને કરવાંજ જોઈએ, છતાં તેનાં મન ઉપર તે તે કાર્યના સારાં નરસાં ફળની અસર થતી નથી. પોતે બુદ્ધિપૂર્વક દુષ્કર્મ ન કરે. અનપેક્ષિત પ્રાપ્ત કર્મ કર્તાવ્યની દ્રષ્ટિથી કરે અને તેમાં ત્રુટિ ન પડે તે માટે તે આત્મા-પરમાત્માની કૃપા મેળવે તો મોક્ષ કંઈ દુર નથી. મોક્ષ એટલેજ જ્ઞાન અને જ્ઞાન એટલેજ મોક્ષ હવે છેવટે જેમણે-વેદ વ્યાસે-આ ગીતાસાર ઉત્પ્રત કર્યો છે, તેમણે એ ગીતાસારનાં પાઠનું ફળ બતાવ્યું છે.

॥શ્લોક॥ ગીતાસારમિદં પુણ્યયઃ પઠે-
ત્સુસમાહિતઃ ॥ વિષ્ણુ લોકમવાપ્નોતિ
ભયશોકવિનાશનમ્ ॥ ૧૯ ॥

અર્થ—આ પુણ્યદાયક ગીતાસાર જે

જોઈ એકાગ્ર ચિત્તથી પઠણુ કરે છે, તેનાં લય, શોક નાશ પામે છે. અને પ્રભુપદની પ્રાપ્તી કરે છે.

વિચાર—ગીતાસારનું પઠણુ એકાગ્ર ચિત્તથી કરવું એટલે તેની સાથે તદાકાર થવું તે. જેમ ભ્રમરી કીડાને વારંવાર દંશ કરે છે. અને તેથી તે કીડો ભ્રમર રૂપ બને છે. તેમ નિરંતર ગીતાસાર પઠણુ કરનાર મનુષ્ય, ગીતારૂપ એટલે નિષ્કામ કર્મની મૂર્તિરૂપ બની જાય છે. આ સ્થિતિ પ્રાપ્ત કીધી, એટલે તેને ભગ શોક ક્યાંથી રહે ? અને તે ગયા પછી વિશ્વરૂપ વિષ્ણુ લોકમાં લય પામે, એટલે બ્રહ્મરૂપ બને એમાં નવાઈ વથી. પરમાત્મા એવી અભિલાષા પ્રત્યેકની પૂર્ણ કરો, એવી સદ્વિચાર સાથે વિરમું છું.

॥ શ્રી હક્ષ્મણીપાંડુરંગાર્પણમસ્તુ ॥

કૃપણ.

शुद्धि पत्रक.

पाने	सीरी	अशुद्ध	शुद्ध
५	६	पशं	परां
६	१३	प्राप्ति	प्राप्ति
६	१०	मामेब	मामेव
॥	११	तरान्ति	तरन्ति
११	१२	निर्याणु	निर्याणु
१४	१२	पोपाना	पोताना
१५	१०	प्रमुच्यते	प्रमुच्यते
१८	४	संयम	संयय
॥	१०	जगत	जगतने
२२	१	विद्धि	विद्धि
२२	६	पुण्य	पुण्य
२२	१०	वजलेबो	वज्रलेपो
२५	६	ब्रह्मास्मि	ब्रह्मास्मि
॥	८	पुइपाज	पुइपज
२८	३	उत्स्यर्तते	मुत्सृज्य वर्तते

૨૮	૪	તિમ	ગતિમ
૩૦	૬	તપશ્ચર્યા	તપશ્ચર્યા
૩૦	૧૦	તપશ્ચર્યા	તપશ્ચર્યા
૩૨	૧	ચામદિ થાય માટે	
૩૨	૧૩	ટાણા	ટાણાં

* ચાળીસ વર્ષના જુના અનુભવિ *

વૈદ્ય રાજ સદાશીવ વામન ગર્ગ.

ભયંકર અને હઠીલા દર્દો થોડીજ

મુદતમાં તદ્દન સારા કરે છે. એક

વાર મુલાકાત લઇ ખાત્રી કરો

મંત્રોપચારના ચમત્કાર

જુઓ તાપી પુરાણનું

ભાષાંતર ખરીદો.

દો. અંબાજીરોડ, હાડવૈદની સામે, સુરત.

॥ नमोऽस्त्वनन्ताय सहस्रमूर्तये

सहस्रपादाक्षिशिरोरुबाहवे ।

सहस्रनाम्ने रूपायशाश्वते

सहस्रकोटीयुगधारिणे नमः॥

॥ विष्णु सहस्रनामः ॥

